

DAĞLIK KARABAĞ SAVAŞI'NIN ÇÖZÜMÜ BAĞLAMINDA TÜRKİYE VE RUSYA

Suinbay SUYUNDIKOV*

Özet

SSCB döneminde, Moskova yönetiminin uyguladığı sert politikaların etkisiyle Sovyet Cumhuriyetlerinin arasında etnik çatışmalar, dondurulmuş sorunlar haline gelmiştir. SSCB'nin son lideri Gorbaçov'un uygulamaya koyduğu Glasnost (Açıklık) ve Perestroyka (Yeniden Yapılanma) politikaları, dondurulmuş sorunların yeniden gündeme gelmeye başlamasına sebep olur. SSCB, dağılma sürecine girince Transdinyester, Abhazya, Güney Osetya, Donbass (Donetsk ve Lugansk) ve Güney Kafkasya bölgelerindeki ağırlıklı olarak etnik kökene dayalı problemler ortaya çıkmıştır.

Bu makalede Güney Kafkasya'da yer alıp geçmişten bu yana Azerbaycan ve Ermenistan arasında problem olan ve Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte bölgede çatışmalara neden olan Dağlık Karabağ konusu ile bu konuya yönelik Türkiye ve Rusya'nın tutumunu vermeye çalışılacaktır. Dolayısıyla öncelikle Azerbaycan-Ermenistan arasında daima problem olarak duran Dağlık Karabağ sorununun temeli ve tarihsel süreç içindeki gelişimi ele alınacak ve söz konusu soruna Rusya ile Türkiye'nin yaklaşımı ve Güney Kafkasya stratejileri incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan-Ermenistan Savaşı, Dağlık Karabağ, Güney Kafkasya, Kafkasya, Rusya Federasyonu, Türkiye

RESOLUTION OF THE NAGORNO-KARABAKH WAR IN THE CONTEXT OF TURKEY AND RUSSIA

Abstract

During the Soviet era, ethnic conflicts turned into frozen problems due to the tough policies pursued by the Moscow administration. The policy of Glasnost (meaning "openness") and Perestroika (meaning "restructuring"), pursued by Gorbachev, the last leader of the USSR, has forced frozen problems to be on the top of the agenda. When the USSR entered the process of disintegration, problems of ethnic origin arose mainly in Transnistria, Abkhazia, South Ossetia, Donbass (Donetsk and Lugansk) and in the regions of the South Caucasus.

The political and diplomatic stance of Turkey and Russia on the Nagorno-Karabakh War and the problem of Nagorno-Karabakh, which has always been a region of conflict between Azerbaijan and Armenia and entered into a process of endless conflict as a result of the disintegration of the USSR, will be evaluated in this study. Thus, first of all, the relations between Azerbaijan and Armenia will be considered, in the context of the sources and the historical process of the Nagorno-Karabakh conflict, as well as Turkey's approach to those issues and the strategy of Russia towards the South Caucasus.

Key words: Azerbaijan- Armenian War, Caucasia, Nagorno Karabakh, Russian Federation, South Caucasia, Turkey.

* Doktorant, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, suinakademi@gmail.com

Giriş

Dağlık Karabağ Bölgesi, 1555 yılında Amasya Anlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu'na, 1735'te Gence Anlaşması ile İran'a ve 1828 Türkmençayı Anlaşması ile Çarlık Rusya'ya bağlanır. Azerbaycan tezlerine göre Dağlık Karabağ'a egemen olmasının ardından Rusya, Kafkaslarda Hıristiyan bir tampon bölge oluşturma hedefiyle Ermeni unsurları bölgeye göç ettirme politikası izler. Bu tarihe kadar Karabağ'da azınlık olan Ermenilerin sayısı, 1828'den sonra Rusya'nın izlediği politikayla hızla artar. 1830 yılında Dağlık Karabağ'ın nüfusunun %65'i Azerbaycan, %35'i ise Ermenilerden oluşurken Ermeni nüfusunun oransal karşılığı, 1880'de %53'e, 1989'da ise %77'ye yükselir.¹

Karabağ'daki ilk Azerbaycan-Ermeni çatışması 1905 yılında Rus ihtilalinden sonra ortaya çıkar. 1905 yılı, bir Azerbaycan Türkü'nün Taşnaklar tarafından öldürülmesi üzerine çıkan olaylar nedeniyle tarihe, kanlı çatışmalar yılı olarak geçer. Şubat 1905 yılında Ermenilerin Bakü'de yaptığı kanlı olaylar kısa sürede bütün bölgelere olduğu gibi Karabağ'a da sıçrar. Bu olaylar esnasında Ermeniler, Karabağ ve Tiflis'teki Rus garnizonundan da destek görmüştür. Karabağ'da ise en fazla zarar gören bölge Şuşa olur. Ahalisinin tümüne yakını Azeriler oluşturan bu şehirde iki sene içinde binlerce Azerbaycan Türkü katledilir. 1905-1906 yılları kanlı Azerbaycan olaylarını en iyi şekilde izah eden M. Said Ordubadi'nin "Kanlı Yıllar" eseri olduğunu söyleyebiliriz. Yazar, gelişmelere şahit olmasının yanında, dönemin basınında yer alan haberlerden, Rus askerlerinin protokol bilgilerinden ve mağdur olan kişilerin gönderdikleri mektuplardan yararlanarak ele aldığı kitabında, bu olayların dört esas başlama sebebinin olduğunu belirtir. Bu nedenler şunlardır: 1. Ermeni Taşnaksutyun cemiyetinin faaliyetleri; Azerbaycan'ın çeşitli bölgelerinde 400-den fazla kanlı olayın çıkarılmasında doğrudan iştirak etmeleri; 2. Çarlık Rusya'sının Ermenileri desteklemesi ve devlet memurlarının Ermeni silahlı çetelerinin yaptıklarına göz yummaları; 3. Azerbaycanlıların cahilliği, yani her türlü siyasi oyun ve provokasyonlara inanmaları; 4. Ermenilerin bölgede bağımsız Ermeni devleti kurmak istemeleri ve bu konuda dış ülkelerden (Rusya, İngiltere, Fransa ve ABD) destek almaları olmuştur. Rus bilim insanı Skibitskinin verdiği bilgiye göre 20. yüzyılın başlarında Dağlık Karabağ bölgesinde yaşayan Ermenilerin nüfusunun 25% civarında olduğunu kaydetmektedir. Buna rağmen, Kafkasya'daki genel nüfusunu çoğaltan Ermeniler, Rusların desteğiyle bölgede sözü geçen milletlerden biri olmaya başlamışlardır. Özellikle, 1905-1906 yılı olaylarından sonra Kafkasya'da etkili olan Ermeniler, zamanla bazı meseleleri

¹ Çağlar Söker, "Dağlık Karabağ Sorunu'nun Çatışmayı Çözme Perspektifinden İncelenmesi", *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (KAÜİİBFD)*, C. 8/16, 2017, s. 558, 555-575; Geniş bilgi için bakınız: Ömer Göksel İşyar, *Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu*, (Alfa Yay.), Bursa, 2004.

siyasileştirmeyi başarmışlardır. Bunun sonucunda, Rusya Parlamentosuna bağlı Transkafkasya Seymi'nde Ermeni milletvekillerine temsil olunma hakkı verilmiştir. Artık, Ermeniler Kafkasya'nın "haklarını savunan" üç milletten biri haline gelmiştir.² Ardından Azerbaycan ve Ermenistan'ın 1918-1920 yılları arası kısa bağımsızlık yılları, SSCB ortaya çıkışından öncesi bir diğer çatışma dönemidir. Bu dönemdeki çatışmalarda Karabağ nüfusunun yaklaşık %20'si hayatını kaybetmiştir. 1923 yılında bölge, Stalin tarafından Sovyet Azerbaycan'ına bağlanır, SSCB'nin son dönemine kadar hem hukuken hem de fiilen bu statüsünü korunur. Karabağ Bölgesi'nde SSCB Dönemi'nde de etnik gerilim devam etmesine rağmen büyük çaplı çatışmalar yaşanmaz.³

Dağlık Karabağ sorunu ve çatışma SSCB'nin zayıflamasıyla ve dağılmadan önce 1988 yılında ortaya çıkar. Azerbaycan'ın içerisinde çoğunluğu Ermenilerin oluşturduğu Karabağ Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne dâhil edilmesini isteyen ve bu konuda bir referandum düzenlenmesini talep eden 75 bin kişilik dilekçe verilir. 1988'de Ermenistan'a bağlanma yönünde atılan ilk adım başarılı olamayınca bölgedeki Ermeniler, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra 28 Aralık 1991 tarihinde referanduma giderek tek taraflı bağımsızlık ilan etmişlerdir. Bağımsızlık ilanını sonrası bölgede Azerbaycan ile Ermeniler arasındaki gerginlik ortaya çıkararak çatışmalar başlar ve karşılıklı katliamlar yaşanır. Ayrıca Azerbaycan, Ermenistan'ın başlattığı referandum sonucu bağımsızlık kararını tanımadığını açıklayarak Dağlık Karabağ'ın özerkliğini kaldırır. Akabinde Ermenistan, Karabağ'ı işgal etme kararı aldığını duyurur ve 1988-1991 yılları arasında devam eden toplumlararası çatışmalar 1992 yılında ülkelerarası savaşa dönüşür.⁴

Dağlık Karabağ problemi, Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki çatışmayı adlandırmak için kullanılır. Tarihi çok daha gerilere götürmek mümkün olsa da SSCB'nin dağılma süreci ile beraber meydana gelen Dağlık Karabağ sorunu artık sadece Azerbaycan ve Ermenistan arasında iki ülkenin ihtilafı alanı olmaktan çıkan bir bölgesel kriz haline geldiği görülür. Dağlık Karabağ sorununda aranan çözüm yolları, konunun tarihi süreci ve bugüne kadar gelen çözüm tekliflerinin de incelenmesinde fayda vardır. Dağlık Karabağ sorunu, kökleri çok derinlerde olan bir geçmişe dayanır. Bölgede büyük güçlerin nüfuz elde etme mücadelesi konuyu farklı boyutlara taşımaktadır. Dağlık

² Reha Yılmaz, "Kafkasya'da Çözülemeyen Kördüğüm: Dağlık Karabağ Sorunu", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, C. 2/1, s. (71-90).

³ Çağlar Söker, s. 558; Geniş bilgi için bkz: Araz Aslanlı, *Karabağ Sorunu ve Türkiye-Ermenistan İlişkileri*, (Berikan Yay.), Ankara, 2015.

⁴ Çağlar Söker, s. 559. Geniş bilgi için bkz: İbrahim Yıldırım, *Azerbaycan-Ermeni İlişkileri ve Dağlık Karabağ Sorunu*, (Babıali Kültür yay.), İstanbul, 2018.

Karabağ ihtilafının en dikkat çekici yönlerinden biri AGİT MİNSK grubu gibi uluslararası kuruluşların aldığı kararların bir yaptırım olarak bugüne kadar olumlu bir yönde sonuç alınamamıştır.

27 Eylül 2020 tarihinde başlayan Azerbaycan-Ermenistan savaşına kadar çözümler konusunda pek çok öneriler ileri sürülmüş olmasına rağmen tarafları tatmin edecek başarılı sonuç alınamamıştır. En önemli alanlardan birisi de güvenlik konusunun dikkate alınmasıdır. Karabağ anlaşmazlığı Güney Kafkasya'daki güvenlik sorunlarına ilişkin politikalarla ele alınmalıdır. Bölge ülkelerinin Karabağ problemi ve Güney Kafkasya'da bölgesel güvenlik girişimlerine yönelik politikaları bölgesel dinamiklerden ziyade bölge dışı tehditlerden etkilenmektedir. Bu çalışmanın amacı öncelikle Azerbaycan ile Ermenistan arasında gerçekleşen 44 günlük savaşı ele almaktır. Bunun ardından Karabağ sorunu başta olmak üzere taraflardan Türkiye ve Rusya'nın, Dağlık Karabağ politikalarının bölge coğrafyasına doğrudan ya da dolaylı etkileri, problemin çözümünde üstlendiği roller ve politikalar değerlendirilecektir.

Kafkasya'nın Jeopolitik ve Stratejik Önemi

Tarih boyunca birçok istilalara maruz kalarak kavimlerin geçiş güzergâhı olan, zor ve geçit vermez dağların bulunduğu Kafkasya, stratejik rolü ve jeopolitik konumu sebebiyle üzerinde devamlı mücadele verilen bir rekabet sahası olmuştur. Avrupa ve Asya'nın omurgasını oluşturan Kafkasya; Merkezî Asya/Türkistan'a açılan bir kapı konumundadır. Kafkasya'yı kontrol eden veya nüfuz altına alan güç/güçler, Merkezî Asya'ya, Hazar denizi bölgesine ve Karadeniz'e de etki etme imkânına da sahip olmuşlardır. Kafkasya bu yönüyle "Kuzey-Güney" ve "Doğu-Batı" arasında köprü olarak yükümlülük üstlenir.⁵ Transkafkasya bulunduğu coğrafi konumu itibariyle tarih boyunca önemli ticari güzergâh bölgesi olarak bilinmekle birlikte, Basra Körfezi'ni kontrol eden stratejik konuma da sahip olduğu kaydedilmektedir.⁶

Kafkasya coğrafi açıdan iki bölümde değerlendirilebilir. Birincisi, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ın bulunduğu Güney Kafkasya, ikincisi ise, Hazar Denizi ile Karadeniz arasında bulunan sahadır ki bu bölgeye de Kuzey Kafkasya adı verilir. Stratejistler, Kafkasya'nın giriş kapısı mahiyetindeki Kuzey Kafkasya bölgesini elinde bulunduran gücün, Güney Kafkasya'yı da kontrol konusunda önemli bir avantaj sağlayacağı görüşündedirler. Bu nedenle Rusya'nın fiilen Kuzey Kafkasya'yı kontrol etmeye özen gösterdiği görülür.⁷

⁵Hakan Kantarcı, "Kafkasya Jeopolitiğinde Kriz Alanları ve Güç Mücadelelerinin Türkiye'ye Etkileri", 2023, Ankara, 2005, S. 53, s. 33.

⁶Sönmez Can, "Jeopolitik Açısından Kafkasya", Avrasya Dosyası, ASAM, C.3/S.5, Ankara, 1996, s. 209; Mustafa Aydın, *Üç Büyük Gücün Çatışma Alanı Kafkaslar*, İstanbul, (Gökkubbe yay.), 2005, s. 237.

⁷Can, s. 209

Bununla birlikte, Güney Kafkasya'nın (Transkafkasya) tarih boyunca imparatorlukların rekabet alanı olduğu bilinir. Günümüzde de geçmişte olduğu gibi üç imparatorluğun devamı niteliğinde olan ülkeler (Türkiye, Rusya ve İran) arasında tampon bir bölge durumundadır. Bu üç ülke de bölgeyi kendi nüfuz alanı olarak görmektedir. Bu geçiş, özellikle Türkistan bölgesi ile Türkiye arasında adeta bir vücudun boğazı olarak görülebilir. Transkafkasya olmadan bütünleşik bir Türk dünyasından bahsetmek mümkün olmaz.⁸

Kuzey Kafkasya, hem Türkiye hem de Rusya açısından jeopolitik ve stratejik öneme haiz kritik bir bölgedir. Rusya açısından bakıldığında: 1. sıcak denizlere inmeye imkan sağlayacak çıkış noktasını teşkil eder ve bu istikametleri kontrol eden bölgedir; 2. kontrol edildiği sürece Doğu Akdeniz ve Basra Körfezini uzaktan kontrol eder; 3. Rusya'nın güney cephesinin savunulmasında güç tasarrufu elde edecek ve savunulması kolay bölgedir; 4. güneye saldırı düzenlemede uygun çıkış bölgesidir. 5. Balkanlardan yapılacak bir operasyonda taarruz yönü olarak kullanılıp düşük düşman kuvvetlerinin angaje edilmesine yardım eder.

Kuzey Kafkasya'nın durumuna gelince yukarıda belirttiğimiz gibi Rusya bu bölgeyi kendisi için vazgeçilmez görmektedir. Kuzey Kafkasya bölgesini Türkiye açısından değerlendirdiğimizde ise, Doğu Anadolu'nun uzaktan korunması, Türkistan bölgesi ile iletişim ve ilişkilerin devam etmesindeki ekonomik katkısı, halkıyla akrabalık, din ve kültür bağları teşkil etmesi nedeniyle sosyo-ekonomik ve politik alanda iyi ilişkiler kurma avantajının olması, stratejik yeraltı zenginliklerine sahip olması ve İdil-Ural Türk toplumları ile Merkezî Asya ülkeleriyle doğrudan iletişim fırsatı açılarından son derece önem arz etmektedir.⁹

Görülüyor ki Kafkasya, özel jeopolitik şartları, politik, tarihi, askeri ve sosyolojik sorunları nedeniyle dünyanın en problemlili ve aynı zamanda önemli coğrafyalarından biridir. Bölgedeki küçük bir gelişme diğer ülkeleri de kolaylıkla etkileyebilmektedir. Zira Kafkasya bölgesi, içinde barındırdığı bütün bu özellikleri nedeniyle, bölge ülkeleri arasındaki ilişkileri ve bölgesel sorunlara ve krizlere yönelik politikaları bölge gerçekleri ve gerekliliğine değil, uluslararası sistemdeki gelişmeler ve bölge dışı güçlerin rol ve mevcudiyetine göre şekillendirmektedir.

Yukarıda belirttiğimiz özellikler nedeniyle Kafkasya'nın önemine binaen, Karabağ'da anlaşmazlık meydana gelmesinden hemen sonra kriz kısa zaman

⁸Sapmaz, s. 29.

⁹Can, s. 212.

içerisinde uluslararası boyut kazanmış ve çözümü de karmaşık bir hale gelmiştir.¹⁰

Bağımsızlık Sonrası Yıllar Azerbaycan-Ermenistan Gerilimi

SSCB'nin dağılmasından hemen önce Azerbaycan sınırlarına dahil olan çoğunluğunu Ermenilerin oluşturduğu Dağlık Karabağ (Gornıy Karabağ) bölgesi Karabağ Ermenilerinin oluşturduğu bir isyanla Ermenilerin kontrolüne geçerek kendi Özerk Cumhuriyetlerini ilan etmişlerdir. Azerbaycan sınırları içerisinde yer alan bu özerk bölge, SSCB'nin dağılma sürecinde büyük bir çatışma nedeni haline gelmiştir. 1991 Ağustos'unda bağımsızlığını ilan eden Ermenistan, Dağlık Karabağ ile Ermenistan arasında kalan Lâçin Koridorunu ilhak ederek Dağlık Karabağ'ı fiilen işgal etmiştir. Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki çatışma 1991-1994 tarihleri arasında tüm hızıyla sürdürülmüştür. Dağlık Karabağ'la birlikte yedi rayonu (il) işgal edilen Azerbaycan'a destek olarak Türkiye, Ermenistan'la tüm ilişkileri askıya alır ve sınırını tamamen kapatmıştır. Topraklarının beşte biri Ermeni işgaline maruz kalmış Azerbaycan, yaklaşık otuz yıllık dönemde egemen bir devlet olma duygusunu hakkıyla yaşayamamıştır.¹¹

27.09.2020 tarihinde sabaha karşı Ermenistan, yıllardır işgal altında tuttuğu Karabağ bölgesinden geçip sınırı ihlal ederek Azerbaycan topraklarına saldırılar gerçekleştirmiştir. Daha önce de sık sık sınır ihlalleri yapıp Azerbaycan topraklarına saldıran Ermenistan güçlerine karşı bütün Karabağ sınırları boyunca Azerbaycan, karşı askeri operasyonlar başlatarak, sıkıyönetim ve bazı illerde de savaş hali ilan eder. Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev BM'deki konuşmasında, bir süredir Ermenistan'ın yeni bir saldırı hazırlığında olduğuna dikkat çekerek kimi ülkelerin Ermenistan'a silah verip bölgede barış ve istikrarı baltalayarak adım adım bu savaşa yaklaştığını ifade etmiştir.¹²

Ermenistan yönetiminin en büyük silah tedarikçisi konumunda bulunan Rusya, 1990'lı yılların başındaki savaşta da Ermenistan'ın en önemli destekçisi olmuştur ve Azerbaycan aleyhine gelişen ateşkes sürecinin arabuluculuğunu yapmıştır. Takip eden süreçte Ermenistan ile askeri müttefiklik anlaşması

¹⁰Nesrin Sarıahmetoğlu, "Karabağ Sorununun Çözüm Sürecinde Türkiye ve Rusya", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C. 3/2, İstanbul, 2016, s. 93, (93-119).

¹¹Hüsamettin İnaç, "Yeni Dünya Düzeninin Bir Habercisi Olarak Azerbaycan-Ermenistan Çatışmasının Sosyo-Politik Analizi", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2021; C.3/3, 512, (509-521).

¹² Kürşad Zorlu, "Karabağ'daki işgal artık son bulmalıdır!", *Habertürk*, 28.09.2020, <https://www.haberturk.com/yazarlar/prof-dr-kursad-zorlu/2817135-karabagdaki-ısgal-artik-son-bulmalidir>, (Erişim tarihi: 09.03.2021).

yaparak bu anlaşma sayesinde hem Ermenistan'a silah satışı yapmış hem de askeri üsler kurarak adeta Ermenistan'a yerleşmiştir. Bir taraftan Ermenistan'da bu politikaları uygularken Azerbaycan'a da normalin üstünde fiyatlarla silah satma yoluna gitmiştir.

Son yaşanan Karabağ savaşında ise muhtemelen mevcut Ermenistan yönetiminin biraz daha Batı yanlısı olması ve Ermenistan'a adeta bir ders verme gayesiyle Moskova'nın olaya daha mutedil ve soğukkanlı açıklamalarda bulunarak yaklaştığı görülmüştür.

Putin, sıcak çatışmaların başlamasının ardından taraflara masaya oturma ve sorunları diplomasi yoluyla çözüme çağrısında bulunmuş¹³ ve Rusya Devlet Duma'sının "Dağlık Karabağ ihtilafı bölgesinde acil ateşkes ihtiyacına ilişkin bir bildiri taslağını" değerlendireceğini dile getirmiştir. Ayrıca, Duma'nın Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Leonid Slutsky, "Savaşın daha fazla tırmanmasını önlemek için bir arabuluculuk misyonu oluşturmaya hazırız" ifadelerini kullanmıştır.¹⁴ Öyle anlaşılıyor ki Moskova, Batı yanlısı Ermenistan'daki Paşinyan yönetimini yıpratmak ve Ermenistan'ın yüzünü tekrar Rusya'ya çevirmek amacıyla Karabağ savaşını bir süre adeta uzaktan izler.

Rusya bir taraftan Azerbaycan ve Ermenistan'a yönelik açıklamalar yaparken diğer taraftan da Türkiye ile iletişim hâlinde olduklarını dile getirmiştir. Örneğin, Kremlin Sözcüsü Dmitriy Peskov RIA Novosti'ye yaptığı açıklamada, Azerbaycan veya Ermenistan'a askeri destekle ilgili herhangi bir açıklamanın ülkeler arasındaki çatışmanın alevlerini körükleyeceğini söyler. Rusya ayrıca, "Türkiye gibi ortaklarımız başta olmak üzere tüm ülkeleri, muhalif tarafları ateşi kesmeye ve uzun süredir devam eden çatışmada siyasi ve diplomatik yollarla barışçıl bir çözüme dönmeye ikna etmek için her şeyi yapmaya çağırır" ifadelerini kullanır. Şu aşamada Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) kapsamında Ermenistan'a herhangi bir yardımın gündemde olmadığı ve Dağlık Karabağ ile ilgili atılacak adımları belirlemek için sürecin yakından takip edilmekte olduğunu¹⁵ da ifade eder.

¹³Bariş Kaygusuz, "Buzluktan çıkan savaş: Dört soruda Dağlık Karabağ sorunu", *Habertürk*, 28.09.2020, <https://www.haberturk.com/buzluktan-cikan-savas-dort-soruda-daglik-karabag-sorunu-2817268>, (Erişim tarihi: 07.03.2021).

¹⁴"Slutskiy prizval vneshnikh igrokov napravit' usiliya na uregulirovaniye v Nagornom Karabakhe / Слуцкий призвал внешних игроков направить усилия на урегулирование в Нагорном Карабахе", *TASS*, 28.09.2020, <https://tass.ru/politika/9572615>, (Erişim tarihi: 07.03.2021).

¹⁵"Kreml' otreagiroval na zayavleniye Turtsii o voyennoy podderzhke Azerbaydzhana / Кремль отреагировал на заявление Турции о военной поддержке Азербайджана", *Delovaya Gazeta Vzglyad*, 29.09.2020, <https://vz.ru/news/2020/9/29/1061672.html>, (Erişim tarihi: 07.03.2021).

Rusya Federal Konseyi Uluslararası İlişkiler Komitesi Başkanı Konstantin Kosaçev, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın İstanbul'da yaptığı konuşmada Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgaline son verilmesi çağrısını yorumlarken "Bu açıklama Rusya'ya değil Ermenistan'a yöneliktir. Bu nedenle Ermenistan cevap vermeli"¹⁶ der.

Rusya Uluslararası İlişkiler Konseyi (RIAC) direktörü Kortunov, *Vzglyad* gazetesine verdiği demeçte, "Türkiye, Azerbaycan lehine güç dengesini değiştiriyor ve Bakü'yü daha güvende hissettiriyor" ifadesinde bulunarak, Rus tarafının Erivan veya Bakü ile ilişkileri bozmak istemediğini ve iki ülke arasındaki çatışmanın Moskova için "büyük bir baş ağrısı" olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Rusya, Suriye ve Libya'da önemli sorunların olduğu bir dönemde Türkiye ile başka bir çatışma cephesi açmak istememektedir.¹⁷

Jeopolitik Meseleler Akademisi Başkanı General Leonid İvashov, "Eğer Rusya çatışan taraflardan birini desteklemiş olursa geleneksel izlemiş olduğu denge politikası bozulur. Bu krizin çözümüne ne KGAÖ ne de Bağımsız Devletler Topluluğu yardım eder. AGİT bu çatışmaya girmeyecektir. BM Güvenlik Konseyi'nin barışı koruma operasyonu yürütmesi için küçük de olsa bir şans var. Örneğin Rusya, tarafları Moskova'da bir araya getirebilir. Dağlık Karabağ Azerbaycan'a iade edilmesi pek mümkün değildir. Fakat Ermenistan'ın işgal ettiği diğer tampon topraklar Azerbaycan'a iade edilebilmesi için müzakereler başlanabilir. Buna karşılık olarak Rusya, Ermenistan'a ekonomik kalkınma paketi ve projeleri sunulabilir. Şu an önceliğimiz düşmanlıkları ve çatışmaları durdurmak ve araya diplomat ve ekonomistlerin arabuluculuk yapması gerektiğini"¹⁸ dile getirir. Karabağ savaşı süresince ateşkes sağlanıncaya kadar Rusya'dan yukarıda belirttiğimiz açıklamalara benzer birçok görüş bildirildiğini görmek mümkündür.

¹⁶"Kosachev nazval «strannym» zayavleniye Erdogana ob okkupatsii territorii Azerbaydzhana / Косачев назвал «странным» заявление Эрдогана об оккупации территории Азербайджана", *Gazeta.ru*, 28.09.2020, https://www.gazeta.ru/politics/news/2020/09/28/n_15003463.shtml?utm_referrer=https%3A%2F%2Fzen.yandex.com, (Erişim tarihi: 07.03.2021).

¹⁷"Ekspert ob"yasnil, kak Turtsiya vliyayet na konflikt Armenii i Azerbaydzhana / Эксперт объяснил, как Турция влияет на конфликт Армении и Азербайджана "Turtsiya menyaet sootnosheniye sil v pol'zu", *Vzglyad*, 28.09.2020, <https://vz.ru/news/2020/9/27/1062514.html>, (Erişim tarihi: 07.03.2021); Azerbaydzhana / Турция меняет соотношение сил в пользу Азербайджана", *RSMD / РСМД*, 28.09.2020, <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/comments/turtsiya-menyaet-sootnoshenie-sil-v-polzu-azerbaydzhana/>, (Erişim tarihi: 07.03.2021).

¹⁸"Леонид Ивашов: В случае поражения Армении Россия потеряет остатки своего бывшего авторитета на Кавказе / Leonid Ivashov: V sluchaye porazheniya Armenii Rossiya poteryayet ostatki svoego bylogo avtoriteta na Kavkaze", 30.09.2020, *İzborskclub*, <https://izborsk-club.ru/19967>, (Erişim 01.02.2021).

Olaya daha geniş perspektiften bakıldığında aslında Rusya'nın, Karabağ sorununun nihai çözüme kavuşmasını istemediği sonucuna ulaşılabilir. Bunun nedenleri:

1. Ermenistan'ı sürekli kontrol altında tutabilmek,
2. Bölgede devamlı kilit noktada olup meydana gelen anlaşmazlıkların Rusya haricinde çözülemeyeceğini bildirmek,
3. Azerbaycan petrol ve doğalgaz boru hatlarında söz sahibi olmak,
4. Türk Dünyasının beraber hareket etmesini ve sıkı entegre olmasını engellemek,
5. Doğu ve Batı Türklerinin coğrafi olarak bağını zayıflatmak,
6. Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü sorunlu halde tutarak statükoyu korumak olarak sıralanabilir.

Ankara, Rusya'nın büyük oranda desteklediği Ermenistan'a karşı Azerbaycan'ın her anlamda yanında yer alarak "Azerbaycan ne şekilde isterse, o şekilde destek verilecek" şeklinde açıklamalar yapmış ve Türkiye'nin yaşanan gerilimdeki pozisyonunu net olarak ortaya koymuştur. Zira Ankara'ya göre, Türkiye'nin güvenliği Azerbaycan'ın güvenliğine bağlıdır. "İki devlet bir millet" sözü oldukça anlamlıdır ve iki ülkenin müşterek hareket edeceğinin göstergesidir. Türkiye'nin Azerbaycan için ortaya koyduğu kararlar doğrultusunda BM ile sıkı iletişim içerisinde hareket etmesi doğaldır. Dünya kamuoyuna sürekli Azerbaycan'ın uluslararası hukuka uygun olarak hareket ettiği ve bölgede Ermenistan'ın işgalci olarak bulunduğu anlatılması gerekmektedir.

Ermenistan'ın sivil Azerbaycan bölgelerine yaptığı saldırılarla anılacak olan bu Azerbaycan-Ermenistan çatışması tarihe 44 günlük bir savaşa olarak kaydedilmiştir. Söz konusu savaş, Azerbaycan'ın hızla ilerlediğini gören Rusya'nın devreye girmesiyle ve Rusya'nın hakemliğinde bir ateşkes anlaşması ile sona ermiştir. Türkiye'nin tüm desteği ile arkasında olduğu Azerbaycan, bu savaşta Karabağ'da tam olarak istediğini elde edememiş olsa da bu bölgede 1992 öncesine büyük ölçüde dönüleceği Azerbaycan ve Ermeni vatandaşlarının 1992 öncesi yerleşim yerlerine dönmelerinin önü açılarak bir çözüm yolu bulunabileceği söylenmektedir.¹⁹

İki ülke arasında 44 gün boyunca süren bu savaşta Rusya'nın aracılığı ile ateşkes sağlanması ve bu konuda bir anlaşma imzalanması Batı basınında büyük

¹⁹Hüsamettin İnaç, "Yeni Dünya Düzeninin Bir Habercisi Olarak Azerbaycan-Ermenistan Çatışmasının Sosyo-Politik Analizi", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2021 C.3/3, s. 509, (509-521).

yer bulur. Örneğin, New York Times, "Askeri bozgunla karşılaşan Ermenistan Dağlık Karabağ'da anlaşmayı kabul etti" cümlesini kullanırken Reuters haberi, "Ermenistan, Azerbaycan ve Rusya, Dağlık Karabağ ihtilafını sona erdirmek için anlaşma imzaladı." şeklinde geçer. İngiliz kamu yayın kurumu BBC, gelişmeleri "Ermenistan, Azerbaycan ve Rusya, Dağlık Karabağ'da barış anlaşması imzaladı" başlığıyla okuyucularına duyurur. Haberde, Ermenistan Başbakanı Paşinyan'ın anlaşmayı "hem benim hem de halkımız için inanılmaz derecede acı verici" şeklinde nitelendirdiğine dikkat çekilir. Daily Telegraph ise "Ermenistan ve Azerbaycan, Rusya'nın barış gücü görevlendirmesiyle ateşkes anlaşması imzaladı" başlığını kullanır ve bölgeye 2 bin Rus barış gücünün konuşlandırılacağına dikkat çekilerek Aliyev'in Paşinyan'a hitaben "Onu bu belgeyi imzalamaya zorladık. Bu aslında bir teslim olmaktır."²⁰ ifadelerine yer verilir.

Dağlık Karabağ'da Azerbaycan ve Ermenistan arasında 27 Eylül'de başlayan çatışmalar, 9 Kasım'da imzalanan ateşkes anlaşmasıyla sona ermiştir. Rusya, Ermenistan ve Azerbaycan arasında imzalanan antlaşma ile birlikte 10 Kasım itibarıyla çatışmalar durmuş ve taraflar 9 Kasım'daki pozisyonlarını korumuşlardır. Azerbaycan, anlaşmayla hem Dağlık Karabağ içinde ilerlediği alanlarda kontrolü sağlamış hem de Ermenistan'ın yedi bölgeden çekilme talebini kabul ettirmiş olur. 27 Eylül'den 10 Kasım 2020 tarihine kadar Azerbaycan ordusu ilerleyişini hızlandırarak Dağlık Karabağ'da bulunan tarihi Şuşa şehrini almıştır. Ateşkesin dışında Putin'in gözetiminde varılan bir anlaşma gerçekleşir. Anlaşmanın şu an görülen haliyle en önemli yanları şunlar: Ermenistan Kelbecer'i, Ağdam'ı, Laçın'ı aşamalı olarak boşaltılır ve Azerbaycan'a teslim edilir. Bu aslında Madrid ilkeleri ile ortaya konulan söz konusu 7 rayonun 5+2 şeklinde boşaltılmasını somut hale getiren bir maddedir. Buna göre Azerbaycan, aldığı 4 rayon yanında çatışma olmadan da 3 rayonu işgalden kurtarmıştır. Kelbecer'de bölgenin en büyük altın madenlerinden biri bulunmaktadır. Buna göre eğer sorunsuz tamamlanırsa Azerbaycan işgal edilmiş 7 rayonu ve şu anki haliyle fazladan Şuşa şehri ile Hocalı-Hocavend ekseninde bazı köyleri işgalden kurtarmış olmaktadır. Anlaşmanın en önemli ve dikkatle takip edilmesi gereken yanlarından birisi de Karabağ'dan, Nahçıvan'a açılacak ulaşım koridorudur. Bu Türkiye'nin Karabağ ile coğrafi açıdan bağlantı kurması anlamına gelmektedir ki Türk Dünyası için de çok kritik bir noktadır. Bu durumda Türkiye ile Türk dünyası arasında ekonomik, stratejik ve politik anlamda jeopolitiği değiştirecek bir irtibat sağlanmış olacaktır. Azerbaycan

²⁰"Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ anlaşması dünya medyasında yankı buldu", *Anadolu Ajansı*, 10.11.2020, <https://www.aa.com.tr/tr/azerbaycan-cephe-hatti/azerbaycan-ile-ermenistan-arasindaki-daglik-karabag-anlasmasi-dunya-medyasinda-yanki-buldu/2038598>, (Erişim tarihi: 09.03.2021)

tarafının önerisi ile anlaşmaya eklenen bu madde, cephedeki ilerleyişin somut bir kazancı olarak değerlendirilebilir. Bu anlaşma 27 Eylül öncesine göre Azerbaycan açısından kazançlı ve temkinli hareket edilmesi gereken bir anlaşmadır ve Türkiye ile Azerbaycan işbirliğinin bölgedeki başarısı olarak görülmektedir. Bu anlaşma sonucunda Rusya da istediğini almış gözükmektedir.²¹

Azerbaycan lideri Aliyev, pazartesi gecesi ateşkes anlaşmasını duyurduğu konuşmasında, "Kardeşim Recep Tayyip Erdoğan ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in çabalarını takdir ediyorum. Çatışmaların bitmesinde bu iki lider olumlu rol aldı. Bu aynı zamanda bölgedeki işbirliği formatını da büyük ölçüde belirliyor" der ve Türkiye'nin 5. Maddede belirtilen "barış gücü merkezinde" Rusya'yla birlikte yer alacağını da açıklar. Mutabakatın 5. maddesine göre, "Anlaşmanın taraflarca uygulanması üzerindeki kontrolün etkinliğini artırmak için, ateşkesi kontrol etmek üzere bir barış gücü merkezi oluşturulacak"²² ifadeleri kullanılır.

11.11.2020 tarihinde Rusya Savunma Bakanı Şoygu ve Türk mevkidaşı Akar tarafından Dağlık Karabağ'da ateşkesi kontrol edecek ortak merkezin kurulmasına ilişkin muhtıranın imzalandığı açıklanmıştır. Rusya Savunma Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada, "Görüşmeleri takiben, Dağlık Karabağ'da ateşkes ve tüm askeri eylemlerin sonlandırılmasını kontrol edecek ortak merkezin kurulmasına ilişkin muhtıra imzalandı" ifadesine yer verilir.²³ Akar ise, "İmzalarla birlikte Karabağ bölgesinde ateşkesin, barışın, huzurun sağlanmasına çok önemli bir adım atacağımıza bütün kalbimle inanıyorum. Yapacağımız bu çalışmanın bölgeye yararlı, hayırlı olmasını temenni ediyorum."²⁴ ifadesini kullanır. Rusya Savunma Bakanlığı Sözcüsü İgor Konaşenkov tarafından, kurulacak merkezdeki personelin her iki taraftan eşit sayıda olacağı belirtilmiştir.²⁵

²¹ Kürşad Zorlu, "Karabağ'da varılan mutabakat ne anlama geliyor?", *Habertürk*, 10.11.2020, <https://www.haberturk.com/yazarlar/prof-dr-kursad-zorlu/2864811-karabagda-varilan-mutabakat-ne-anlama-geliyor>, (Erişim tarihi: 09.03.2021).

²²Ece Göksedef, "Dağlık Karabağ: Ateşkes anlaşması sonrası Türkiye'nin rolü ne olacak, arka planda neler yaşandı?", *BBC Türkçe*, 10 Kasım 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54873432>, (Erişim tarihi: 09.03.2021).

²³ "Rusya: Karabağ'daki ateşkesi denetleyecek Rus-Türk merkezinin oluşturulmasına ilişkin muhtıra imzalandı", *Sputnik Türkiye*, 11.11.2020, <https://sptnkne.ws/EskJ>, (Erişim tarihi: 09.03.2021).

²⁴"MSB paylaştı! Türkiye ve Rusya'dan tarihi imza", *Milliyet Gazetesi*, 11.11.2020, <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/msb-paylasti-turkiye-ve-rusyadan-tarihi-imza-6352539>, (Erişim tarihi: 09.03.2021).

²⁵"Rusya Savunma Bakanlığı: Karabağ'da Türk-Rus Ortak Merkezinin kurulması için anlaşmaya varıldı", *Sputnik Türkiye*, 01.12.2020, <https://sptnkne.ws/E5En>, (Erişim tarihi: 09.03.2021).

Sonuç

Azerbaycan-Ermenistan arasındaki 44 günlük savaş sonrası Türkiye'nin hem kendine güveninin hem de uluslararası arenada prestijinin artmış olduğu görülmüştür. Türk İHA ve SİHA'larının söz konusu savaşın seyrini nasıl etkilediğini bütün dünya görmüş olur ve bu konuda dünya kamuoyunda birçok değerlendirmeye yer verilir. Türkiye'nin Azerbaycan'ın yanında açık ve net duruş sergilemesinin bu sonucun alınmasında önemli bir etken olduğu kaydedilmiştir. Bu gelişmelerden sonra Transkafkasya bölgesinde Rusya'nın izlediği politikalarda Azerbaycan ve Türkiye'yi dikkate alacağı yorumları da yapılmıştır. Zira Rusya, Transkafkasya'da oluşan bu problemi Batı ülkeleriyle değil Türkiye ile konuşarak çözüm bulmaya çalışmıştır. Moskova ayrıca Batı eksenli bir politika izlemenin bir bedeli olacağı konusunda Ermenistan'a dolaylı olarak büyük bir ders de vermiş gözükmektedir.

İlk yapılan mutabakatta Laçın ve Nahcivan koridorlarından sivil ve asker geçişlerinin nasıl ve hangi esaslara göre gerçekleşeceği hususu tam net olmasa da buna mukabil mutabakat, Nahcivan üzerinden Türkiye'nin Kafkasya ile yeniden komşu olması ve yüz yıl önce Lenin tarafından Anadolu Türkleri ve Azerbaycan Türklerini birbirinden koparma politikasını sonlandırması Türkiye açısından önemli bir gelişme olarak görülmektedir. Öte yandan içinde Fransa ve ABD'nin de olduğu MİNSK Grubu'nun devre dışı bırakılmış olması önemli bir gelişme olup Rusya'nın Ermenistan'ın garantörü konumunda yer almasının Ermeni ihlallerini engelleyeceği ve geri çekilme dâhil anlaşmanın uygulanmasını kolaylaştıracağı yolunda yaygın bir kanaat hâkimdir.

44 gün süren Ermenistan-Azerbaycan savaşı sonunda yaşananlar, Güney Kafkasya'daki jeopolitik denklemi tersyüz etmekle kalmayıp Türkiye-Azerbaycan arasında gittikçe derinleşen yeni bir ilişki türünü ortaya çıkarır. Öte yandan Rusya'nın bölgeye harici güçleri sokmamak için Türkiye ile birlikte hareket etmesi ve söz konusu anlaşmanın zamanlaması, Biden dönemi öncesi inisiyatif oluşturma gayreti olarak değerlendirilebilir. Atılan bütün bu adımlar, MİNSK Grubu başta olmak üzere bölge dışı güçlerin müdahalesini önleyebilecektir.²⁶

Kaynakça

Araz, Aslanlı, *Karabağ Sorunu ve Türkiye-Ermenistan İlişkileri*, (Berikan Yay.), Ankara, 2015.

²⁶Hüsamettin İnaç, "Yeni Dünya Düzeninin Bir Habercisi Olarak Azerbaycan-Ermenistan Çatışmasının Sosyo-Politik Analizi", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2021; 3(3): 518-519 (509-521).

Ömer Göksel İşyar, *Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu*, (Alfa Yay.), Bursa, 2004.

İbrahim Yıldırım, *Azerbaycan-Ermeni İlişkileri ve Dağlık Karabağ Sorunu*, (Babiali Kültür yay.), İstanbul, 2018.

Anadolu Ajansı, "Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ anlaşması dünya medyasında yankı buldu", (10.11.2020).

Bariş Kaygusuz, "Buzluktan çıkan savaş: Dört soruda Dağlık Karabağ sorunu", *Habertürk*, (28.09.2020).

Delovaya Gazeta Vzgljad, "Kreml' otreagiroval na zayavleniye Turtsii o voyennoy podderzhke Azerbaydzhana / Кремль отреагировал на заявление Турции о военной поддержке Азербайджана", (29.09.2020).

Ece Göksedef, "Dağlık Karabağ: Ateşkes anlaşması sonrası Türkiye'nin rolü ne olacak, arka planda neler yaşandı?", *BBC Türkçe*, (10 Kasım 2020).

Gazeta.ru, "Kosachev nazval «strannym» zayavleniye Erdogana ob okkupatsii territorii Azerbaydzhana / Косачев назвал «странным» заявление Эрдогана об оккупации территории Азербайджана", (28.09.2020).

Hakan Kantarcı, "Kafkasya Jeopolitiğinde Kriz Alanları ve Güç Mücadelelerinin Türkiye'ye Etkileri", *2023*, Ankara, 2005, S. 53, s. 33.

Hüsamettin İnaç, "Yeni Dünya Düzeninin Bir Habercisi Olarak Azerbaycan-Ermenistan Çatışmasının Sosyo-Politik Analizi", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2021; 3(3), 509-521.

İzborskclub, "Леонид Ивашов: В случае поражения Армении Россия потеряет остатки своего бывшего авторитета на Кавказе / Leonid Ivashov: V sluchaye porazheniya Armenii Rossiya poteryayet ostatki svoyego bylogo avtoriteta na Kavkaze", (30.09.2020).

Kürşad Zorlu, "Karabağ'daki işgal artık son bulmalıdır!", *Habertürk*, (28.09.2020).

Milliyet Gazetesi, "MSB paylaştı! Türkiye ve Rusya'dan tarihi imza", (11.11.2020).

Mustafa Aydın, *Üç Büyük Gücün Çatışma Alanı Kafkaslar*, İstanbul, (Gökkubbe yay.), 2005, s. 237.

Nesrin Sarıahmetoğlu, "Karabağ Sorununun Çözüm Sürecinde Türkiye ve Rusya", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C. 3/2, İstanbul, 2016, s. 93-119.

RSMD/PCMD, Azerbaydzhana / Турция меняет соотношение сил в пользу Азербайджана", (28.09.2020).

Sönmez Can, "Jeopolitik Açıdan Kafkasya", Avrasya Dosyası, ASAM, C.3/S.5, Ankara, 1996, s. 209.

Sputnik Türkiye, "Rusya Savunma Bakanlığı: Karabağ'da Türk-Rus Ortak Merkezinin kurulması için anlaşmaya varıldı", (01.12.2020).

Sputnik Türkiye, "Rusya: Karabağ'daki ateşkesi denetleyecek Rus-Türk merkezinin oluşturulmasına ilişkin muhtıra imzalandı", (11.11.2020).

TASS, "Slutskiy prizval vneshnikh igrokov napravit' usiliya na uregulirovaniye v Nagornom Karabakhe / Слуцкий призвал внешних игроков направить усилия на урегулирование в Нагорном Карабахе", (28.09.2020).

Vzglyad, "Ekspert ob'yasnı, kak Turtsiya vliyayet na konflikt Armenii i Azerbaydzhana / Эксперт объяснил, как Турция влияет на конфликт Армении и Азербайджана "Turtsiya menuyayet sootnosheniye sil v pol'zu", (28.09.2020).

İnternet Kaynakları

<https://www.aa.com.tr>

<https://vz.ru>

<https://russiancouncil.ru>

<https://www.gazeta.ru>

<https://vz.ru>

<https://www.milliyet.com.tr>

<https://tr.sputniknews.com>

<https://tass.ru>

<https://izborsk-club.ru>

<https://www.haberturk.com>

<https://www.bbc.com>